

Назмів Антон Олександрович

доктор філософії, асистент

кафедра психології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Лубни, Україна

nazmiev.anton.0603@gmail.com

http://orcid.org/0000-0001-7939-8733

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ, ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ РОДИН

Анотація. У статті розкрито сутність і зміст соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, ветеранами війни та членами їх родин в умовах повномасштабної війни в Україні. Актуальність проблеми зумовлена різким зростанням кількості осіб, які зазнали психологічної травматизації, а також необхідністю формування цілісної системи підтримки та реінтеграції. Метою статті є аналіз змісту і специфіки соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, ветеранами та їхніми родинами в українських реаліях, а також визначення напрямів її оптимізації на основі вивчення міжнародного досвіду. У дослідженні використано методи аналізу наукової літератури, порівняння міжнародного та українського досвіду, узагальнення практик реабілітаційних центрів. У результаті визначено ключові компоненти ефективної допомоги: міжвідомча взаємодія, залучення родин, використання сучасних терапевтичних методів і цифрових рішень. Наголошено на потребі подолання стигми, забезпеченні доступності послуг та формуванні політики довготривалої підтримки ветеранів у повоєнний період.

Ключові слова: соціально-психологічна реабілітація, ветерани війни, посттравматичний стресовий розлад, психосоціальна підтримка, реінтеграція військовослужбовців.

Вступ. Повномасштабна війна Росії проти України поставила перед українським суспільством багатовимірні виклики, серед яких особливої уваги потребує питання психосоціальної підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їх родин. Тисячі людей щоденно повертаються з передової або переживають втрату близьких, стикаючись із тривалим психологічним навантаженням, посттравматичним стресовим розладом, емоційним вигоранням, відчуттям ізоляції та соціальної дезадаптації. Ветерани часто змушені самотужки справлятися із наслідками бойового досвіду, не маючи належного доступу до фахової допомоги.

У такому контексті соціально-психологічна робота виступає не лише інструментом відновлення психічного здоров'я окремих осіб, але й важливою умовою безпеки та стабільності суспільства в цілому. Вона сприяє поступовій реінтеграції військових у мирне життя, зменшенню ризиків маргіналізації, насильства, девіантної поведінки та деструктивних моделей у сімейних відносинах. Особливої уваги потребують родини військових – дружини, діти, батьки – які нерідко також страждають від психологічного виснаження та вторинної травматизації.

Ефективна соціально-психологічна підтримка повинна базуватися на мультидисциплінарному підході, що включає співпрацю психологів, психотерапевтів, соціальних працівників, лікарів, юристів і громадських організацій. Не менш важливими є фахова підготовка кадрів, розробка адаптованих до українських реалій протоколів допомоги, впровадження програм реабілітації на місцевому рівні та розвиток довіри серед цільової аудиторії. Питання ментального здоров'я військових потребує не лише реактивної допомоги після повернення з війни, а й превентивних заходів під час служби та супроводу родин упродовж усього циклу бойового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років в Україні сформувався потужний пласт наукових і практичних напрацювань, присвячених соціально-психологічній допомозі військовим, ветеранам та їхнім родинам. Особливо помітно зросла кількість досліджень після 2022 року, коли ві-

йна набрала повномасштабного характеру, а запит на психосоціальну підтримку значно посилювався.

У праці Е.Костишина та І.Кіндія детально проаналізовано адаптацію зарубіжного досвіду – зокрема США та Ізраїлю – до українських умов [1]. Автори наголошують на важливості мультикомпонентних програм, які поєднують психотерапевтичну підтримку, соціальну реабілітацію, юридичну допомогу та професійну переорієнтацію. Вони також акцентують на необхідності довготривалої підтримки, а не лише короткотермінового втручання. О.Шандрук у своїй роботі пропонує системну модель реабілітації, яка передбачає створення мережі центрів підтримки ветеранів у громадах, інтеграцію психологічної допомоги в систему охорони здоров'я, а також розробку державної політики щодо ментального здоров'я захисників. Автор звертає увагу на кадрову підготовку, інституційну сталість та міжвідомчу взаємодію [6].

О.Лазарчук зосереджується на важливості залучення родин до процесу відновлення. Авторка доводить, що ефективна психологічна підтримка ветерана неможлива без розуміння динаміки змін у його сімейному середовищі [2]. Підкреслюється роль сімейної психотерапії та підтримки дружин, які часто залишаються емоційно вразливими та перевантаженими. Л.Прудіус вивчає процес адаптації військових до цивільного життя після участі в бойових діях [5]. Вона акцентує на труднощах у професійній ідентичності, втраті соціальних зв'язків та необхідності формування нової життєвої стратегії через індивідуальну й групову підтримку. Авторка аналізує також психологічний стан ветеранів через призму моделей травматерапії.

До переліку важливих джерел варто додати й іноземні публікації. Наприклад, у дослідженні R.McLay, J.Spira, B.Wiederhold, M.Wiederhold розглядається ефективність використання віртуальної реальності у терапії посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед американських ветеранів [7]. У звітах U.S. Department of Veterans Affairs наголошується на принципі «peer-to-peer support» – взаємопідтримки між ветеранами, що значно підвищує рівень довіри до допомоги. Ізраїльський досвід, описаний у робо-

тах Z.Solomon, демонструє успішність моделі залучення ветеранів до груп самопомогі, з акцентом на колективну ідентичність та довготривалу підтримку [9].

Отже, сучасна наукова думка пропонує широкий спектр моделей психосоціальної підтримки, і важливим завданням є адаптація кращих практик до українського контексту, з урахуванням національних культурних, політичних та соціальних реалій.

Метою статті є аналіз змісту і специфіки соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, ветеранами та їхніми родинами в українських реаліях, а також визначення напрямів її оптимізації на основі вивчення міжнародного досвіду.

Методи дослідження. Використано комплекс наукових методів, що забезпечують глибоке та системне розкриття теми. Основу становить аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, що дозволив окреслити сучасний стан проблематики, визначити основні підходи до соціально-психологічної підтримки військовослужбовців, ветеранів та їх родин, а також зіставити теоретичні засади з практичним досвідом.

Метод порівняльного аналізу був застосований для зіставлення українських моделей психосоціальної допомоги з аналогічними практиками, які функціонують у таких країнах, як США, Ізраїль, Канада, Великобританія. Це дало змогу виявити сильні сторони зарубіжного досвіду, визначити елементи, що можуть бути адаптовані до українського контексту.

Крім того, здійснено узагальнення практик, описаних у звітах, аналітичних матеріалах, публікаціях, що стосуються діяльності українських реабілітаційних центрів, ветеранських організацій, мобільних психологічних команд. Використано емпіричні дані з відкритих джерел (наприклад, офіційні звіти Міністерства у справах ветеранів, МОЗ, профільних НВО), що дозволило з'ясувати реальний стан системи допомоги, її виклики та перспективи розвитку.

Загалом, використання комплексного методологічного підходу забезпечило багаторівневий аналіз теми – як на рівні наукової теорії, так і на рівні практичної реалізації заходів у сучасних українських умовах.

Виклад основного матеріалу. Соціально-психологічна робота з військовослужбовцями, ветеранами війни та їх родинами в Україні має надзвичайно складний і багатограний характер. Вона охоплює психологічне консультування, психотерапію, соціальну підтримку, юридичний супровід, сприяння працевлаштуванню, медико-психологічну реабілітацію та інші напрямки. Усі ці компоненти повинні бути інтегровані в єдину систему підтримки, яка враховує не лише воєнну травматизацію, а й соціально-економічні виклики та зміну життєвих обставин. Сутність цієї роботи полягає не лише у лікуванні психологічних травм, а у створенні системи супроводу особистості, яка повертається з війни до мирного життя, у збереженні та відновленні особистісного та соціального потенціалу [1, с. 41].

Одним із найактуальніших напрямів є робота з ПТСР, який, за даними МОЗ України, фіксується у понад 30% демобілізованих військовослужбовців. ПТСР супроводжується панічними атаками, флешбеками, агресивною поведінкою, соціальною ізоляцією, зловживанням алкоголем або наркотиками. У деяких випадках – навіть суїцидальними нахилами. Для роботи з такими станами застосовуються методи когнітивно-поведінкової терапії, EMDR-терапія (десенсибілізація і репроцесінг рухами очей), гештальт-підхід, а також методики тілесно-орієнтованої психотерапії. Зокрема, дослідження McLay et al. демон-

струє ефективність віртуальної експозиційної терапії для ветеранів із ПТСР [7].

Важливим компонентом соціально-психологічної підтримки є активне залучення сім'ї до процесу реабілітації ветерана. Дослідники наголошують, що члени родини переживають так звану «вторинну травматизацію» – дружини, діти, батьки часто не розуміють, як поводитись з ветераном, відчувають провину, напругу, страх перед спалахами агресії або емоційного відчуження [2]. Саме тому соціально-психологічна робота має включати не лише індивідуальне консультування ветерана, а й сімейну терапію, тренінги, психоедукацію для членів родини.

У Києві, зокрема, у Центрі ментального здоров'я на базі державної клініки щотижня проводяться групові сесії для дружин ветеранів. Учасниці отримують не лише психологічну підтримку, а й практичні знання про те, як реагувати на прояви ПТСР, як підтримувати партнера без шкоди для себе. Ефективність подібних програм підтверджується у дослідженні Л.Прудіус, яка акцентує на ролі партнерської взаємодії у процесі реінтеграції ветерана в родинне та соціальне середовище [5].

На практиці важливу роль у здійсненні такої роботи відіграють центри ветеранів, такі як «Ветеран Хаб» у Києві, «Центр реабілітації ветеранів АТО» у Львові, «Психологічна служба ветерана» в Ірпені. У цих закладах реалізовано принцип мультидисциплінарного підходу: одночасно працюють психологи, юристи, соціальні працівники, медики. Наприклад, «Ветеран Хаб» пропонує не тільки індивідуальні сесії з психологом, але й супровід у працевлаштуванні, юридичні консультації, майстер-класи з побудови нової життєвої стратегії [6]. У Центрі в Ірпені впроваджено програму з арт-терапії, музикотерапії та тілесно-орієнтованих практик для ветеранів, що повернулися з зони бойових дій із важкими формами ПТСР. Ці інструменти дозволяють розблокувати заморожені емоції, сприяють вираженню почуттів, зменшенню тривоги та напруги [2].

У 2021-2024 роках відбулися істотні зміни в державній політиці щодо ветеранів. Зокрема, прийнято оновлену Стратегію розвитку системи охорони психічного здоров'я, в якій закладено принципи інтеграції психосоціальної допомоги на рівень первинної ланки. Також передбачено фінансування пілотних проєктів у громадах, створення «єдиних вікон» – центрів, де можна отримати всю допомогу в одному місці. Однак, у процесі реалізації цієї політики виникають проблеми: кадровий дефіцит, особливо у сільській місцевості; вигорання фахівців; низький рівень обізнаності населення про наявні послуги. Звіт Міністерства ветеранів свідчить, що понад 45% ветеранів не зверталися за психологічною допомогою через недовіру або страх осуду [8].

Цінним джерелом удосконалення національної системи психосоціальної допомоги є міжнародний досвід. У США функціонує потужна інфраструктура психічного здоров'я для ветеранів під егідою U.S. Department of Veterans Affairs. Одним із ключових принципів їхньої моделі є участь самих ветеранів у ролі консультантів і фасилітаторів програм підтримки («peer-to-peer support») [8]. Цей підхід дозволяє знижувати бар'єр довіри й підвищувати ефективність групової роботи.

Ізраїльський досвід, ґрунтуючись на тривалому існуванні постійної військової загрози, пропонує концепцію «братської терапії» – коли реабілітаційний процес відбувається всередині спільноти ветеранів. Це зменшує відчуття ізоляції, формує культуру відкритого обговорення психологічних проблем та сприяє емоційній саморегуляції [9]. В Україні еле-

менти цього підходу реалізуються у програмі «Побратими», яка охоплює понад 10 областей, де ветерани після спеціального навчання проводять групи взаємопідтримки [1, с. 39].

Новим напрямом, що швидко розвивається, є використання цифрових інструментів. Ініціатива «Тут і зараз», започаткована МОЗ України спільно з UNICEF у 2023 році, передбачає використання мобільного застосунку для самодіагностики, роботи з емоціями та прямого зв'язку з психологом. Такі рішення особливо важливі в умовах повітряної тривоги, переміщення населення або обмеженого доступу до фахівців у селах та прифронтових територіях.

Поряд із основними напрямками важливо виокремити ще кілька важливих аспектів. Один з них – робота з дітьми військових. За даними досліджень, діти ветеранів мають підвищену тривожність, складнощі з адаптацією у школах, розлади сну, гострі реакції на стрес [5, с. 59]. У Харкові діє Центр допомоги дітям загиблих військових, що поєднує психологічні сесії, творчі студії, групову підтримку та освітні заходи. Ефективно себе зарекомендували методики арт-терапії, казкотерапії, розвиток емоційного інтелекту через ігрову взаємодію [5].

Також важливо враховувати гендерну складову. Жінки-військові, які повертаються з фронту, стикаються не лише з наслідками бойового досвіду, а й із невизнанням своєї ролі, недовірою з боку суспільства та навіть дискримінацією у ветеранських спільнотах. За свідченнями О.Лазарчук, жінки часто відчують «подвійну невидимість» – як ветерани і як жінки водночас. У відповідь з'являються нові ініціативи – створення терапевтичних груп виключно для жінок-військових, окремих консультаційних ліній, та гендерно-чутливих реабілітаційних програм [2].

Окремим блоком слід виокремити групові форми роботи з ветеранами. Це можуть бути тренінги особистісного зростання, психодрама, групові КПТ, практики емоційного розвантаження тощо. У програмі «Ветеранська платформа» ветерани не лише проходять психологічну підтримку, а й здобувають нові соціальні ролі – тренерів, модераторів, спікерів. Це сприяє формуванню ідентичності поза межами військової служби та допомагає побудувати нове життя на основі позитивних ресурсів [6].

Неможливо оминати тематику професійного виховання самих фахівців, які працюють з ветеранами. Психологи, соціальні працівники, координатори центрів підтримки – часто самі стають вразливими до емоційного виснаження через надмірне навантаження, обмежені ресурси, контакт з важкими травмами. В Україні лише нещодавно розпочали впроваджувати програми супервізії та емоційного супроводу фахівців, що особливо актуально на фоні кадрового дефіциту в системі охорони психічного здоров'я.

Ще один важливий виклик – фінансова сталість програм. Більшість успішних ініціатив реалізується

завдяки підтримці донорів, міжнародних організацій, волонтерів. Системна державна програма фінансування довготривалих реабілітаційних проєктів на національному рівні поки що відсутня. Рекомендацією є створення окремого бюджетного фонду для фінансування програм психологічного супроводу ветеранів на етапах демобілізації, адаптації та реінтеграції.

У деяких регіонах уже реалізуються пілотні моделі інтегрованих служб. Наприклад, у Львівській області діє система «єдиного вікна», яка об'єднує психологів, юристів, медичних працівників, кар'єрних радників у межах одного ветеранського хабу. Подібний досвід демонструє ефективність міжвідомчої взаємодії, мінімізацію бюрократичних бар'єрів і зростання довіри з боку самих ветеранів [6]. Отже, Україна формує власну модель психосоціальної підтримки військовослужбовців і ветеранів, орієнтовану на комплексність, доступність та довіру. Попри суттєві труднощі – як інституційні, так і соціальні – вітчизняні практики мають потенціал до подальшого масштабування, адаптації міжнародного досвіду та побудови стійкої системи реабілітації в післявоєнний період.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціально-психологічна робота з військовослужбовцями, ветеранами війни та членами їхніх родин у сучасних українських умовах постає як багатовимірною системою підтримки, що охоплює не лише індивідуальне консультування, але й ширший контекст соціальної адаптації, професійного супроводу та родинної терапії. Проведений аналіз підтверджує важливість інтегрованого, мультидисциплінарного підходу, що поєднує зусилля фахівців різного профілю для забезпечення стійкого психосоціального відновлення цільових груп. Досвід зарубіжних країн – зокрема США, Ізраїлю, Канади – вказує на ефективність програм довготривалої підтримки, «peer-to-peer» моделей, використання цифрових інструментів та активного залучення родин до процесу реабілітації. Водночас вітчизняні практики демонструють значний потенціал до розвитку, зокрема у сфері децентралізації допомоги, впровадження «єдиних вікон», розвитку ветеранських хабів та підтримки жінок-військових. Оптимізація соціально-психологічної роботи вимагає системного підходу, що включає не лише адаптацію міжнародних моделей до українського контексту, але й розбудову національних стандартів супроводу ветеранів на всіх етапах – від мобілізації до повної соціальної реінтеграції. Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на вивчення ефективності конкретних інтервенцій (наприклад, групової терапії, онлайн-платформ, сімейних програм), аналізі гендерних особливостей переживання воєнного досвіду, а також розробці моделей професійної підтримки самих фахівців, які працюють з ветеранами.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувалися при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Костишин Е., Кіндій І. Деякі аспекти впровадження зарубіжного досвіду соціально-психологічної адаптації ветеранів та учасників бойових дій в Україні. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. Львів: ЛДУ БЖД, 2022. С.37–43.
2. Лазарчук О. Соціальна адаптація ветеранів та членів їх сімей: психосоціальний вимір. Український католицький університет, 2024. URL: <https://er.ucu.edu.ua/bitstreams/3245b7ae-c4b5-409c-b336-6f75c4bb99ad/download> (дата

- звернення: 26.03.2025).
3. Пилипчук Я.В., Пономаренко Л.О. Проблема реабілітації від психологічних травм крізь призму праць українських педагогів та психологів. Науково-педагогічні студії. Київ: ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського, 2024. Вип.8. С.99–124.
 4. Простір арттерапії: мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни: матеріали XX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (31 березня – 2 квітня 2023 р.) / [за наук. ред. О.Л.Вознесенської, Л.О.Подкоритової]. Київ, 2023. 163 с.
 5. Прудіус Л.В. Психологічна адаптація колишніх комбатантів до умов цивільного життя. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет, 2023. 78 с.
 6. Шандрук О.Г. Система соціальної та психологічної реабілітації військовослужбовців в Україні. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/53272/1/Шандрук%20О.Г.%20ПСЗм-21.pdf> (дата звернення: 26.03.2025).
 7. McLay R.N., Spira J.L., Wiederhold B., Wiederhold M. Using virtual reality exposure therapy to treat PTSD in combat veterans: Review of current research and future directions. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2018. Vol.21, No.5. P.318–322.
 8. Mercier J.M., Hosseiny F. Peer Support Activities for Veterans, Serving Members, and Their Families: Results of a Scoping Review. *Int J Environ Res Public Health*. 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9964749/pdf/ijerph-20-03628.pdf> (дата звернення: 26.03.2025).
 9. Solomon Z. *Combat Stress Reaction: The Enduring Toll of War*. Tel Aviv: Tel Aviv University Press, 2020. 300 p.

References

1. Kostyshyn, E., & Kindii, I. (2022). Deiaki aspekty vprovadzhennia zarubizhnogo dosvidu sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii veteraniv ta uchastnykiv boiovykh dii v Ukraini [Some aspects of implementing foreign experience of socio-psychological adaptation of veterans and combatants in Ukraine]. *Social Work: Formation, Prospects, Development*. Lviv: Lviv State University of Life Safety. 37–43. [in Ukrainian]
2. Lazarchuk, O. (2024). *Sotsialna adaptatsiia veteraniv ta chleniv yikh simey: psykhosotsialnyi vymir* [Social adaptation of veterans and their families: The psychosocial dimension]. Ukrainian Catholic University. URL: <https://er.ucu.edu.ua/bitstreams/3245b7ae-c4b5-409c-b336-6f75c4bb99ad/download> [in Ukrainian]
3. Pylypchuk, Y.V., & Ponomarenko, L.O. (2024). Problema rehabilitatsii vid psykholohichnykh travm kriz pryzmu prats ukrainskykh pedahohiv ta psykholohiv [The issue of rehabilitation from psychological trauma through the lens of Ukrainian educators and psychologists]. *Scientific and Pedagogical Studies*, 8, 99–124. [in Ukrainian]
4. Voznesenska, O.L., & Podkorytova, L.O. (Eds.). (2023, March–April). *Prostir artterapii: mystetstvo vidnovlennia psykhiichnoho zdorovia v chasy viiny: materialy XX Mizhnarodnoi mizhdystsyplinarnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [The space of art therapy: the art of mental health restoration during wartime – Proceedings of the 20th International Interdisciplinary Scientific and Practical Conference]. Kyiv. [in Ukrainian]
5. Prudius, L.V. (2023). *Psykhologichna adaptatsiia kolyshnykh kombataniv do umov tsyvilnoho zhyttia* [Psychological adaptation of former combatants to civilian life]. Kryvyi Rih State Pedagogical University. [in Ukrainian]
6. Shandruk, O.H. (2024). *Systema sotsialnoi ta psykholohichnoi rehabilitatsii viiskovosluzhbovtiv v Ukraini* [System of social and psychological rehabilitation of military personnel in Ukraine]. Unpublished Master's thesis. West Ukrainian National University. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/53272/1/Шандрук%20О.Г.%20ПСЗм-21.pdf> [in Ukrainian]
7. McLay, R.N., Spira, J.L., Wiederhold, B., & Wiederhold, M. (2018). Using virtual reality exposure therapy to treat PTSD in combat veterans: Review of current research and future directions. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 21 (5), 318–322.
8. Mercier, J.M., & Hosseiny, F. (2023). Peer support activities for veterans, serving members, and their families: Results of a scoping review. *Int J Environ Res Public Health*. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9964749/pdf/ijerph-20-03628.pdf>
9. Solomon, Z. (2020). *Combat stress reaction: the enduring toll of war*. Tel Aviv University Press.

Статус статті:

Отримано: 27.03.2025 Прийнято: 30.04.2025 Опубліковано: 05.05.2025

Nazmiiev Anton

PhD

Department of Psychology

Luhansk Taras Shevchenko National University, Lubny, Ukraine

THE ESSENCE AND CONTENT OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL WORK WITH MILITARY PERSONNEL, WAR VETERANS, AND THEIR FAMILIES

Abstract. The article explores the essence and multidimensional content of the socio-psychological support provided to military personnel, war veterans, and their family members in the context of Russia's full-scale war against Ukraine. The relevance of the problem under consideration stems from the growing number of individuals suffering from psychological trauma, post-traumatic stress disorder, and difficulties in reintegration into civilian life. In such conditions, the formation of a comprehensive and sustainable system of assistance becomes a matter of national importance. The purpose of this article is to analyze the content and specific features of social and psychological work with military personnel, war veterans, and their families in the context of Ukrainian realities, as well as to identify directions for its optimization based on the study of international experience. The research employs a combination of methods: critical analysis of scholarly literature, comparative review of best practices in the U.S., Israel, and Ukraine, and synthesis of data from rehabilitation centers and veteran support institutions. Special attention is paid to the role of family involvement, the integration of mental health support into primary care, and the implementation of digital tools such as mobile applications and telemedicine. The effectiveness of therapeutic methods such as cognitive behavioral therapy, EMDR, and peer-to-peer approaches is also considered. The findings highlight the importance of interagency coordination, professional training, destigmatization of mental health issues, and stable funding mechanisms. The study concludes that long-term, systemic, and flexible support strategies are essential to ensure the well-being and social reintegration of veterans and their families during and after the war.

Keywords: socio-psychological rehabilitation, war veterans, post-traumatic stress disorder, psychosocial support, reintegration of military personnel.